

Fra
Fiskerikonsulent Joh. O. Simonnæs
Bergen

Hellelandselven

Hellelands Præstegjeld, Stavanger Amt

Til
Herr Fiskeri-Inspektør
A. Landmark

Oplysninger angaaende Hellelandselven i Hellelands Præstegjeld Stavanger Amt

a Laxefiske i ældre Tider

Som bekjendt har Lax og Sørret, saavel nu som i ældre Tider kunnet gaa op i Slettebøvandet, og har Fiskeriet derfra søgt op, dog i mindre Udstrækning saavel i det østre Elveløb til Øgreidfossen (i Ekersunds Landsogn) som formentlig noget mer i den vestre Sidegren af samme Elv, der gaar om Gaarden Sleveland. Fiskens Gang i det sidstnævnte Løb afhænger meget af Vandstanden, der mange Aar kun tillader Fiskeriet at gaa op i Vaarflommen, samt meget sent paa Høsten, sidst i September og Oktober Maaned. I Slevelandselven, har det saalænge tilbage i Tiden som nogen kan mindes været drevet et betydeligt Laxefiske. Der har været anvendt Not og Stang, samt Laxekar, hvoraf der for Tiden findes 6 Stk. paa forskjellige Steder fra Slettebøvandet til Gaarden Sleveland.

I det østre Løb, som gaar til Øgreidfossen skal Fiskeriet, særlig i den seneste Manneskealder have været af ringe Betydning. Det er ogsaa kun en kort Strækning ca. 1/2 Kilometer Fiskeriet formaaer at komme op her, idet Øgreidfossen fuldstændig umuliggjør Fiskens videre Gang.

Derimod har der til sine Tider under gunstige Vandstande i det vestre Løb foregaaet et ikke ubetydeligt Laxefiskeri, idet Opsidderne paa Sleveland for 30 å 40 Aar siden ofte i Høstflommen, i et Notkast kunde fange 40-60 Lax. Paa en eneste Aften kunde, der bringes tilgaarde 100-150 større og mindre Lax. Udbyttet af Fiskeriet kunde efter den Tids lave Priser dog ofte naa op til 1000 å 1200 Kroner aarlig. - Men da Næsbroen blev bygget i 1840, var der Tale om fuldstændigt at afstænge det vestre Elveløb, og Eierne nedenfor blev da tilspurgt om dette vilde tillades. Hertil svarede alle nei, da som rimeligt var deres Fiskerier deraf vilde fuldstændig ødelægges. Imidlertid blev Broen bygget og for at gjøre den saa billig som mulig sattes Karrene saaledes at Elveløbet derved delvis indsnævredes. I Aarenes Løb lagde der sig en større Del Slam og Grus, der formentlig end yderligere udgrundede Løbet, hvorved Vandet mer end til den Tid blev trykket mod Udløbet ved Øgreid (i Ekersund Landsogn) og den vestre Elv blev derved berøvet en betydeligt Vandmængde. Senere har Næsheim ved en Flom lidt en betydeligt Skade. For at udbedre denne nedlagdes en Del .. og en ikke ubetydeligt Mængde Sten blev nedsænket under og ved Broen for saavidt muligt at støtte Brokarrene.

Det paastaas, at efter den Tid blev Vandmængden i det vestre Løb meget mindre, og som Følge deraf kunde Fiskeriet ikke som før søge op her undtagen i de større Flomme. Fiskeriet aftog lidt efter lidt indtil det i de senere Aar er ganske ubetydeligt, og hertil kommer dessuden, at som Regel indtreffer her Flom saa sent paa Høsten, at Fredningstiden allerede er indtraadt. Foregaaer efter denne Tid noget Fiske, søges dette bedst muligt skjult, og det er saaledes ikke godt at faa nogen Opfatning om det Udbytte Fiskeriet der nu giver. At Fiskeriet før Næsbroens Fuldførelse og senere Reparation, har haft lettere Adgang til Slevelandselven er utvilsomt, og at den dessuden har gaaet, ikke blot til Næsheim, men henimod 10 Kilometer længere op til Aamotsfos, tør antages med Bestemthed efter de Oplysninger jeg har været istand til at erhverve. Ældre Folk i Helleland ved at fortælle, at en Mand fra Gaarden Aarrestad, der særlig drev Fiskeri, kunde paa en Dag med Stang fiske 10 større og mindre Lax under Aamotsfos. Man kunde se Fiskeriet springe under Fossen, saa til som om en Mand kaster Vedskier paa en Brygge fra sin Baad; der legges dog til at dette var kun før Regnveir indtraadte; ofte kunde man se flere Fiske i Luften paa en Gang.

For ca. 40 Aar siden var det ikke sjelden under Aamotsfos med Stang og Mark til Agn (Flue var vist den Gang lidet kjendt blant Almuefolk), kunde faaes Fisk, der veide 6-9 Kilo. Hvorvidt Fiskeriet har formaaet at forsere Aamotsfos, har det ikke lykkedes mig at faa oplyst. Usandsynligt er det ikke, da denne Fos kun har en Høide af 1 1/2 Meter; antager man, at denne enten er eller meget let kunde gjøres farbar, vilde Fiskeriet ingen Vanske-

lighed have for at gaa op til Gjystøl, fra Næsbroen ca 20 Kilometer. Fra Gjyvandet, der er 5 Kilometer vilde Fisken dessuden gaa op noget længere, muligens til Gaarden Mydland i Sirdalen.

b Om Hellelandselvens naturlige Betingelser,

som Fiskeelv, skal jeg meddele, at den fra Næsbroen og opover en længere Strækning maa ansees at have mange Fordele, idet der paa flere Steder ovenfor saavel Næshølen som Aamotsfos findes præktige Gydepladse afbrudt af mindre Stryg og nedenfor disse er som Regel i hele Elven større eller mindre Høler, samt dessuden et større og et mindre Vand, der vilde være særdeles bekvemme som Opholds- og Hvilesteder for den opsøgende Fisk. Kunne det før eller senere lykkes at bringe Laxen uhindret Opgang til dette Vasdrags øvre Del, er jeg tilbøuelig til at antage at den dessuden har udmærkede Betingelser for at kunne anvendes som Sportselv. Paa en Strækning af ca. 15 Kilometer er mange gode Høle skikkede for Stangfiske. Men da der for nærværende neppe findes nogen Laxestamme, skal jeg ikke her gaa nærmere ind paa Enkelthederne af de Fordele det ogsaa i saa Henseende vilde være, at gjøre noget for Fiskeriet i denne Elv. Fremholde skal jeg dog, at her efter min Formening meget kunde udrettes med smaa Midler; under Forudsetning af at de tilstødene Fiskerieiere vilde omfatte Sagen med en Smule Interesse og Velvilje.

Hvis man skaffer Laxen Adgang til de ovenfor Næsbroen beliggende fortrinlige Gydepladse, og man dessuden særlig alt første Aar ved kunstig Udklækning søgte at oprette en Laxestamme, er det ikke ugrundet at antage, at Hellelandselven vil have meget gode Betingelser for at kunde blive en blant de mindre Laxeelver her i landet der vilde indtage en fremskudt Plads.

Da der maaske senere kunne tænkes Muligheden for at gjøre den andre ved Aamotsfos udløbende Sidegren af Vasdraget tilgjengelig for Lax og Sørrret, skal jeg nævne de væsentligste Hindringer her. I den østre Arm af Hellelandsvasdraget, den saakaldte Øgreids- eller Aarrestadelv, er følgende Fosse: Verafos, den nedeste af disse, er ca. 4 Meter høi. Øgreidfoss (i Helleland) 9 á 10 m Meter høi. Øiafos ca 1 Meter høi, samt Aarlifoss ca 1 1/2 Meter høi. Før man imidlertid atter har kunnet bringe Laxen til at gaa op ved Næsbroen, kan der vel neppe blive Tale om at gjøre noget ovenfor Aamotsfos eller i Øgreidelsen, skjønt den har mange gode Gydepladse samt en Del Høler; og er dessuden Elvebunden klar og ren. Hindringene ved de ovenfor nævnte Fosse er for fleres Vedkommende ikke betydelige idet de større har nogenlunde langstragt Fald 1/4 og 1/7. I enkelte er dessuden en Del større Stener, der opdæmmer Vandet og saaledes gjør Løbet lettere at passere end om der ingen saadanne fandtes.

Uden at anstille nogen Beregning over de Omkostninger, der vilde være forbundne med at bringe Lax og Sørrret til atter at kunne gaa op i Hellelandselven, da dette maatte blive Gjenstand for en special Undersøgelse og Kalkulation, skal jeg kun tillade mig at paapege de Arbeider, der efter min Formening vilde være tilstrækkelige for Formaalet. Gaar man ud fra, at Fisken under almindelig Vandstand kan gaa saalangt i det vestre Elveløb som til Slevelands Laxekar, saa har jeg holdt det tilstrækkelig at der foretages følgende Arbeider:

1. Sænkning af det øverste Parti af den saakaldte "Geitesti", ovenfor de to øverste Laxekar tilhørende Opsidderne paa Gaarden Sleveland, med ca. 1 Meter.
2. En hel eller delvis Omlegging af Næsbroen saaledes at der kunne blive en dybere Aabning mellom Broens Pilarer end nu er Tilfælde.
- 3) En Gjennomskjæring af den søndenfor Næsbroen beliggende Landtunge hvorved en Fortsættelse af Aabningen under Broen vilde naa Kvalevandets øvre Ende.
4. En Dambygning ved Kvalsvandets nedre Udløb ved Øgreidfossen (ved Kvalevandets Udløb).
- 5) Kunde dessuden de nødvendige Midler dertil haves, vilde en delvis Oprydning af Elven mellom Slættebøvandet og Sleveland ansees ønskelig, om end ikke absolut nødvendige.

Jeg skal omtale lidt nærmere hvert enkelt af de paapegede Arbeider. Angaaende Sænkingsarbeidet i det øvre Parti af "Geitestien", vilde Omkostningerne ikke blive betydelige, da Længden af det Parti, der maatte sænkes

er kun mellom 80 og 100 Meter, og da det for det meste kun er smaa Stene, som let kunne fjernes, vilde Arbeidet blive forholdsvis let at udføre.

Et af de betydeligste Arbeider vilde derimot Ombygning af Næsbroen og Gjennomskjæringen af den østenfor samme beliggende Landtunge blive. Jeg skal i Forbindelse hermed oplyse, at da Næsbroen, som før bemærket, ved en Flom leed betydelig Skade, og den derefter foretagne Reparation kun indskrænkede sig til at forebygge at den helt faldt fra hinanden, er det efter min Formening kun at Tidsspørgsmaal, naar en Ombygging eller Hovedreparation maa finde Sted, og kunde dette blive Tilfældet, vilde Arbeidet for Fiskens Opgang blive saa meget billigere.

Den Rende eller Kanal østenfor Broen, er ikke saa betydelig da Gjennomskjæringen kun gjælder nogle faa Meters Længde. Bredden af denne Rende behøves ikke at være mer end 2 á 3 Meter og vilde Dybden i denne meget afhænge af de Arbeider som blir foretagne i Øgreidfossen. 1 Meters Dybde vilde sikkerligen være tilstrækkelig. Elven vilde senere selv arbeide Løbet større. Med Hensyn til dette Arbeide støder netop nu en meget gunstig Omstændighed til, idet Opsidderne eller flere af dem ved Kvalevandet har indsendt et Andragende til Amtet om at faa senket dette Vand for derved at indvinde en Del af de Landstrækninger der nu særlig ved Flom sættes under Vand.

Ved den omtalte Dambygning ved Øgreidfos, vilde man opnaa at regulere Vandstanden i det vestre Løb til enhver, eller de fleste Aarstider. I Flom kunne Dæmningen helt aabnes, da der formentlig ellers vilde være tilstrækkelig Vand i Slevelandselven. Dette vilde saameget lettere lade sig gjøre, som der i Øgreidfossen ingen industrielle Anlæg er, som behøver den der nedgaaende Vandmængde. Hertil kommer, at Fiskeriet i den Arm af Elven, der støder op mod Øgreidfos, er af mindre Betydning. Der er saaledes efter min Formening flere gunstige Omstændigheder for Realisering af den Tanke, som ligger til Grund for nærværende Undersøgelser. Jeg skal sluttelig omtale som en Mulighed i Tilfælde af, at Fiskerieierne ikke selv vilde yde noget Bidrag, eller havde Interesse for Sagen, at da Sportsmænd eller Forretningsmænd være villige til at udrede de fornødne Midler, med at faa erhvervet de Fiskeretter i Vasdraget et kortere eller længere Tidsrom.

Da jeg bragte i erfaring, at Opsidderne ved Kvalevandet havde indsendt Andragende til Amtet om at faa udføre Sænkning af nævnte Vand, tillodt jeg mig at skrive til Amtssingeniøren om at han vilde udsætte Undersøgelserne af dette Arbeide indtil Fiskeri Inspektøren havde faaet Anledning til at udtale sig om Sagen, og udtalte jeg som en mulighed at Fiskeri Inspektøren enten før eller senere kunde gives Anledning til i Forening med Amtssingeniøren at foretage Undersøgelser desangaaende.

Det vilde saaledes efter min Formening være saameget heldigere om de nævnte Arbeider, hvorom her er Tale, kunde udføres saaledes at de forskjellige Interesser derved kunde fremmes.

Bergen den 24 August 1890

Joh. O. Simonnæs
(sign)